

Тихомиров Олександр Деонисович,
професор кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ФІЛОСОФІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Юридична наука – це плюралістичне і складне явище, яке осмислюється в різних формах свого існування як об'єктивне знання про дійсність, особлива соціальна діяльність, соціальний інститут, явище культури. В історичній і просторовій (географічній) площинах сформувалися різні традиції рефлексії і «саморефлексії» науки, що зумовлено не тільки своєрідністю природи різних пізнавальних систем, а й особливостями стану та розвитку власне науки, її ролі та значення в пізнанні та суспільному житті, унаслідок чого вона набуває різного змісту в окремих соціальних і культурних контекстах, національних інтелектуальних традиціях. Так, на пострадянському науковому просторі традиційним стало виокремлення докласичного, класичного, некласичного і постнекласичного етапів генези науки, формується окремий напрям особливих міждисциплінарних наукових досліджень науки – наукознавство, предметом якого є власне наука в різних формах свого існування, який осмислюється у філософському, соціологічному й інших аспектах, що виокремлюються у філософії як філософія науки, соціології – соціологія науки, психології – психологія науки тощо.

Так само філософія науки, як і філософія окремих наук, не має загальноприйнятого дисциплінарного визначення, знаходиться у складних зв'язках з епістемологією, методологією, аксіологією знання. В одних країнах вона осмислюється в межах епістемології, в інших – прагне набути визнання як одна із філософських наукових спеціальностей (Україна, Білорусь, Росія).

Нині склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, філософія науки, наукознавство залишають своєрідність юридичної науки поза своєю увагою, а юридична наука, орієнтуючись на осмислення права, не здійснює свою «саморефлексію» як автономної, цілісної та внутрішньо диференційованої сукупності наукових дисциплін, наукових

спеціальностей та інших структур наукових досліджень (наукові школи, поле новаторських чи проблемних наукових досліджень тощо), осмислення міжнаукових зв'язків з іншими науками та їх науковими дисциплінами, формальних і неформальних форм систематизації наукових досліджень, національних традицій юридичної науки, особливостей її входження у світовий науковий простір, своєрідності та обсягів масиву наукових публікацій з юридичних наук тощо (хоча окремі приклади є).

Проблематика та результати наукових досліджень із філософії права свідчать і про те, що філософія юридичної науки не стала предметом відповідних досліджень. Основний акцент філософії права на розумінні права в площині його онтології, гносеології, антропології, методології тощо призводить до того, що переважна більшість філософсько-правових досліджень є науковими дослідженнями. Унаслідок цього поза межами філософії права залишаються позанаукові форми його пізнання, а ті з них, які здійснюють, є науковими за своєю сутністю (методологією, систематизацією і використанням результатів дослідження), хоча їх предметом і є позанаукові форми пізнання права (релігійні, моральні тощо). Тобто вони стають науковим осмислення позанаукових форм пізнання права, а останні втрачають свою позанаукову своєрідність, унікальність.

Саме тому найбільшого розвитку філософське осмислення юридичної науки дістає в гносеології філософії права, проте такі дослідження спрямовані, передусім, на проблеми філософського пізнання права, юридичних наукових знань тощо, проте не акцентують уваги на наукознавчих проблемах юридичних наукових досліджень, різних формах існування науки як виду юридичної діяльності, соціального інституту тощо. Філософія юридичної науки не обмежуються тільки гносеологією філософії права, а охоплює її в єдності онтологічних, гносеологічних, методологічних та інших традиційних площин філософії права. Це стосується і юридичної психології, у сферу якої входить і психологія юридичної наукової діяльності, соціології права, яку в Україні не виокремлено як юридичну наукову спеціальність, проте, за аналогією із соціологією науки та соціологією, у її предмет могла б увійти соціологія юридичної науки.

Філософія юридичної науки не зводиться й тільки до філософських засад юридичної науки чи її філософського

обґрунтування, оскільки вони не охоплюють філософського осмислення юридичної науки як внутрішньо диференційованої цілості. Не зводиться вона й до філософії науки, яка орієнтована на загальне й особливе в різних науках, але не на їх унікальність. Водночас філософія юридичної науки не може бути відірваною як від філософії науки, оскільки юридична наука все-таки є хоча й своєрідною, але наукою, так і філософії права, яка надає визначеності саме її унікальності. Це дає підстави зазначити, що філософія юридичної науки формується на перехресті філософії науки і філософії права, юридичної науки як факту дійсності, але не обмежується ними.

Основні проблеми філософії юридичної науки локалізуються в «полі» її осмислення філософськими засобами в контексті: загального, особливого та унікального юридичної науки в зіставленні з іншими науками та поза науковими формами пізнання права, а також між її різними внутрішніми побудовами; часових і просторових вимірів юридичної науки (історії та географії, наукової картини світу юридичної науки); становлення і співвідношення як національної та світової науки, особливості й унікальності вітчизняної традиції; плюралізму внутрішньої побудови (наукові дисципліни, наукові спеціальності, наукові спільноти, наукові школи, напрями, парадигми, концепції, дослідницькі програми, типології, проблемності, тематизації; впливу світоглядних орієнтацій, типів раціонального та ірраціонального пізнання, наукового мислення, особливостей генези філософської рефлексії, наукознавчих парадигм, становлення та розвитку наукового типу юридичного мислення, його залежностей від філософських, наукових, соціальних і культурних детермінант; формування світоглядних орієнтацій, філософських, філософсько-правових засад, методології досліджень юридичних наукових дисциплін та інших складових, їх структуризації, систематизації; політичних, державних, моральних, естетичних, правових регулятивів юридичної наукової діяльності, прогнозування перспективних напрямів розвитку юридичної науки; соціальної зумовленості юридичної науки, використання результатів юридичних наукових досліджень іншими науками, практикою, освітою тощо, визначення ролі та місця юридичної науки в соціальному житті, її функцій, ефективності в розв'язанні нагальних соціальних і правових проблем; демаркування донаукового,

наукового, позанаукового, псевдонаукового юридичного знання, його залежності від методології наукових досліджень, свідомості вчених-юристів, інформаційних технологій; становлення образу юридичної науки як явища загальної та правової культури; традицій, новацій та інновацій, наукових відкриттів, дискусій, співвідношення фундаментального, спеціального, прикладного в юридичних наукових дослідженнях, їх значення, меж, результативності; аналізу значення та можливостей використання досвіду розвитку філософій інших наук (філософії економічних наук, філософії педагогічних наук, філософії лінгвістичних наук тощо); якісних і кількісних вимірів досліджень юридичної науки, масиву наукових публікацій, його динаміки тощо.

Філософія юридичної науки – погляд на юридичну науку з різних аспектів – наукознавчих, релігійних світоглядних, соціологічних, психологічних тощо, але за допомогою філософських засобів, що відрізняє її від суто наукознавчого підходу до юридичної науки.

Ткачук Іванна Дмитрівна, здобувач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ, МОРАЛІ ТА ПРАВА ЯК ФОРМ РЕГУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Дві речі, що частіше і триваліше ми розмірковуємо про них, сповнюють душу завжди новим і дедалі сильнішим здивуванням та благоговінням – це заряне небо наді мною і моральний закон у мені.

І. Кант

Сьогодні людство прагне жити в правовій державі, де діють справедливі закони, де всі люди рівні перед законом і судом, дотримується принцип верховенства права, забезпечуються права і свободи людини тощо. Доречно зауважує М. В. Костицький, що всі говорять про свої права, забуваючи про обов'язки, без яких не може бути реалізоване жодне право. Мабуть, зазначене і є причиною того, що нині